

JURAJ MARUŠIAK

Slovensko a Maďarsko – spojenectvo s historickou záťažou¹

The presented study analyses the use of the so-called memory policies in bilateral relations between Slovakia and Hungary after 1993. Its aim is to identify the main reference points from the past brought up by Slovakia's foreign policy in promoting nation-state interests of the Slovak Republic. At the same time, the study strives to identify the extent to which this process has been a result of deliberate "memory policies" pursued by the state institutions of Slovakia and of Hungary. Furthermore, it attempts to explore the impact of the historical aspects of Slovak-Hungarian relations on major decisions of Slovakia's foreign policy and to establish why, up until 2015, Slovak-Hungarian historical reconciliation has not been achieved.

Key words: foreign policy; public diplomacy; Slovak Republic; memory policies; nationalism; Slovak-Hungarian relations; Peace Treaty of Trianon; policy of reconciliation; ethnic minorities; the so-called Benes Decrees

Súčasťou procesu konštrukcie identít jednotlivých spoločností vrátane národných identít je aj proces vymedzovania sa voči iným. Kolektívna pamäť predstavuje neodmysliteľnú súčasť sebaidentifikácie a integrácie každého ľudského spoločenstva. Súčasťou procesu konštruovania národných identít sa v rozličných štádiách stáva aj formovanie vedomia spoločnej, solidárne prežívanej minulosti. Podľa Anthonyho D. Smitha práve existencia kodifikovanej, zjednotenej histórie odlišuje národ od iných, tradičných politicky neintegrovaných spoločností, tzv. etnií (Smith, 2007: 26 – 27). Táto „história“, resp. historický naratív sa zároveň odlišuje od naratívov iných politických spoločností. Zároveň český historik Miroslav Hroch konštatuje, že v procese formovania moderných národov „*mať dejiny*“ znamenalo „*existovať v historickej kontinuite ako nespochybniteľný celok*“. „Národné dejiny“ sa však zároveň podľa neho písali vo vzťahu k dejinám iných národov, osobitne tých, ku ktorým sa „*národný historický argument ako zdôvodnenie národného programu vzťahoval*“ (Hroch, 2009: 168, 175). Politiky pamäti a diskusie o „národných dejinách“ teda nie sú iba súčasťou diskurzu vo vnútri spoločností, ale ich adresátni sú neraz aj elity alebo dokonca aj verejnosť iných politických spoločností. Práca s kolektívnou pamäťou sa tak stáva integrálnou súčasťou zahraničnej politiky.

Cieľom predkladanej štúdie je identifikovať, na aké hlavné referenčné body z minulosti sa odvoláva zahraničná politika SR pri presadzovaní národnoštátnych záujmov SR a pri kreovaní

¹ Vypracované v rámci projektu VEGA MŠ SR – SAV *Politická história a politici – vyrovnávanie sa s minulosťou*, č. 2/0014/12

imidžu Slovenska prostredníctvom verejnej diplomacie so zameraním na prípadovú štúdiu slovensko-maďarských bilaterálnych medzištátnych vzťahov. Zároveň sa štúdia pokúsi identifikovať, do akej miery je tento proces výsledkom cieľavedomých „politik pamäti“ presadzovaných štátnymi inštitúciami SR, resp. vybraných štátov, vo vzťahu ku ktorým sa v minulosti, resp. v súčasnosti Slovensko identifikuje najväčšmi. „Politika pamäti“ predstavuje podľa Nory Rabotnikof súbor „*metód narábania alebo vyrovnávania sa s minulosťou prostredníctvom zákonov o retroaktívnej justícii, historicko-politických súdnych procesov, akcií zameraných na oživovanie a pripomínanie si udalostí a miest, symbolického privlastňovania rozličnej povahy*“ (Rabotnikof, 2007; pozri Rufer, 2012). Zároveň, ako tvrdí Mario Rufer, „politika pamäti“ udalosti z minulosti interpretuje prostredníctvom narácie, ktorá sa vymedzuje vo vzťahu k súčasnosti. Cieľavedome narába s udalosťami, niektoré z nich zdôrazňuje a pripomína, iné zasa ponecháva v úzadí v závislosti od charakteru narácie a politickej naliehavosti. M. Rufer upozorňuje, že z tohto hľadiska politika pamäti nemôže byť neutrálna (Rufer, 2012). Politika pamäti je teda komplex cieľavedomých aktivít zameraných na dosiahnutie požadovanej percepcie a interpretácie udalostí z minulosti v záujme dosiahnutia konkrétnych politických cieľov. Zároveň sa práca bude snažiť identifikovať vybrané syndrómy, determinanty a historické skúsenosti, ktoré ovplyvnili tvorbu zahraničnej politiky SR po vzniku nezávislého štátu v roku 1993 a majú priamy, resp. nepriamy vplyv na obsah politických rozhodnutí, prijímaných politickými elitami nezávislej Slovenskej republiky.

Úlohu kolektívnej pamäti v zahraničnej politike Slovenskej republiky s konkrétnym zameraním na bilaterálne slovensko-maďarské vzťahy budeme sledovať z viacerých aspektov v závislosti od toho, aké funkcie v medzinárodných vzťahoch nadobúda. Primárnou je jej funkcia identifikačná, spočívajúca v konštrukcii samotného projektu národnej identity, resp. idey zmyslu dejín, ktorá sa môže osamostatniť od nositeľov pamäti (Šubrt & Maslowski & Lehmann, 2014: 42 – 43), aby následne takéto predstavované (Anderson, 2008) a neskôr konsolidované spoločenstvo vstupovalo do interakcií s inými politickými spoločenstvami. Zároveň však napr. Maria Mälksoo (Mälksoo, 2009) alebo Georges Mink (Mink, 2008) poukazujú na úlohu kolektívnej pamäti pri súperení medzi štátmi a v ich stratégiách sebazačlenenia alebo úniku z vyšších integračných, resp. civilizačných štruktúr. Na druhej strane ďalší autori, napr. Jiří Šubrt, Nicolas Maslowski a Štěpánka Lehmann (Šubrt & Maslowski & Lehmann, 2014) poukazujú na úlohu historickej pamäti pri koncipovaní stratégií zmierenia medzi jednotlivými štátmi. Rovnako však práca s kolektívnou pamäťou môže viesť k oživovaniu resentmentov zdedených z minulosti a k prehľbovaniu napätia medzi jednotlivými štátmi i vo vnútri existujúcich štátov. Zároveň však kolektívna pamäť ovplyvňuje vzorce správania jednotlivcov, ako aj politických spoločenstiev pri riešení aktuálnych vnútropolitických, resp. medzinárodných problémov.

Percepcia minulosti a kreovanie historickej narácie zohráva významnú rolu nielen pri voľbe civilizačného zakotvenia štátu, ale zohráva významnú rolu aj pri formovaní charakteru bilaterálnych vzťahov s inými štátmi. Minulosť môže byť inštrumentalizovaná buď ako prostriedok budovania dialógu a hľadania spojencov, ale aj naopak ako súčasť snahy odlíšiť sa od iného štátu, či dokonca ako prostriedok, ktorým sa legitimizuje konfrontácia s daným štátom. Napokon, reflektovanie minulosti vo vzťahoch s inými štátmi, resp. v internetných vzťahoch môže sledovať nielen zahraničnopolitické, ale aj vnútropolitické ciele. Politické elity môžu inštrumentalizovať minulosť nielen na legitimizovanie určitých zahraničnopolitických krokov, resp. voľby geopolitickej orientácie štátu, ale aj na mobilizáciu svojich priaznivcov v konfrontácii s politickými protivníkmi.

V demokratickom prostredí a v podmienkach narastajúcich integračných tendencií sa však vytvára nová výzva pre rezort diplomacie vrátane aktivít realizovaných v rámci verejnej diplomacie. Nastupuje proces demokratizácie a pluralizácie nielen zahraničnej politiky, ale aj kolektívnej pamäti. Štát stráca svoj niekdajší monopol na zahraničnú politiku a do priestoru, ktorý bol donedávna vyhradený takmer výlučne pre štát, vstupujú noví aktéri, schopní realizovať vlastné záujmy, napr. v oblasti ľudských práv aj mimo rámca národného štátu. Takisto štát so svojím vzdelávacím systémom prestáva byť jediným iniciátorom formovania. Tzv. makronaratív, vytvárané suverénnym štátom, teda môžu byť konfrontované s tzv. mikronarátivmi, vychádzajúcim z prostredia jednotlivcov alebo skupín priamo zasiahnutých politikou štátu (Vilénave, 2014: 45).

Politika pamäti v zahraničnej politike sa však môže využívať nielen na presadzovanie „mäkkej moci“ štátu v podobe presadzovania jeho hodnôt, ideí alebo nástrojov na dosiahnutie úspechu bez použitia násilia alebo finančných prostriedkov (Nye, 1990). V prípade Českej republiky sa v zahraničnej politike využíva ako nástroj „mäkkej moci“ podpora dôstojného života občanov, predovšetkým prostredníctvom rozvíjania ľudských práv (Konceptce..., 2003; 2015). Súčasťou politiky „mäkkej moci“ Slovenska je zasa poskytovanie skúseností z obdobia transformácie a integrácie, adresované v rámci oficiálnej rozvojovej pomoci najmä štátom východnej Európy a západného Balkánu.

Rovnako sa však môže politika pamäti využívať aj na zmenu alebo aspoň minimalizáciu určitého negatívneho stavu, čo sa týka jeho percepcie v zahraničí. Príkladom môže byť verejná diplomacia Poľska, ktorá identifikovala ako takýto problém v zahraničí nepravdivý pamäťový kód o „poľských koncentračných táboroch“, ktoré však v skutočnosti boli nacistickými koncentračnými, resp. vyhladzovacími tábormi, založenými na okupovaných poľských územiach počas druhej svetovej vojny, t. j. v čase, keď poľská vláda nekontrolovala územie Poľska. Rezort diplomacie od roku 2004 prostredníctvom poľských zastupiteľských úradov aktívne monitoruje používanie tohto nepravdivého pamäťového kódu na verejnosti a prostredníctvom kontaktov so zahraničnými médiami, múzeami, kultúrnymi inštitúciami, ako aj prostredníctvom iných verejných aktivít sa usiluje o sprostredkovanie nápravy².

Reflexia spoločnej slovensko-maďarskej minulosti pred rokom 1993

Ešte v období pred politickými zmenami v roku 1989, resp. pred vznikom nezávislého štátu sa diskusie o historickej pamäti z hľadiska medzinárodného postavenia Slovenska týkali predovšetkým jeho sebaidentifikácie, vymedzenia sa ako samostatného subjektu v rámci Československa a jeho civilizačného zaradenia. Práve na tieto aspekty poukazoval napr. filozof Milan Šimečka, keď upozorňoval na očakávanú snahu Slovenska „*vymaniť sa z tieňa Čechov*“ (Šimečka, 1989: 2) alebo konzervatívne orientovaný katolícky disident Ján Čarnogurský v polemike s vládnuou komunistickou ideológiou. Tak napr. J. Čarnogurský v roku 1989 zdôrazňoval kresťanské korene slovenskej identity, determinujúce aj jeho civilizačné zaradenie: „*Kresťanstvo vychovávalo naše národy, kresťanstvo vydržalo u nás nápor komunizmu a kresťanstvo nám ponúka ducha, ktorý nás presahuje*“ (Čarnogurský, 1997: 101).

² https://www.ms.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/przeciw_polskim_obozom/

Historické aspekty slovensko-maďarského spolužitia boli takisto predmetom diskusií slovenských a maďarských disidentov, diskusia, inšpirovaná Györgyom Konradom na konci 80. rokov, však poukázala na jednej strane na záujem o vedenie dialógu, ale aj na jeho limity. Text, ktorý sa mal stať spoločným vyhlásením predstaviteľov slovenskej a maďarskej protikomunistickej opozície, napokon prijatý nebol s ohľadom na požiadavku slovenských účastníkov diskusie, aby sa jeho súčasťou stala aj deklarácia o nenarušiteľnosti hraníc (Schöpflin & Wood, eds., 1989). Politika pamäti v Maďarsku na konci 80. rokov 20. storočia, prezentovaná nastupujúcou demokratickou opozíciou, bola orientovaná na gestá, ktoré symbolizovali koniec komunistického režimu a snahu maďarskej spoločnosti vymaniť sa zo sovietskeho bloku. Takýmito gestami boli napr. pohreb maďarského premiéra z čias demokratickej revolúcie v roku 1956 Imreho Nagya, ale aj odsúdenie invázie vojsk Varšavskej zmluvy do Československa v roku 1968 vedením v tom čase ešte stále vládnucej Maďarskej socialistickej robotníckej strany (Žatkuliak et al., 1999: 55 – 56). Takýmto gestom, symbolizujúcim úsilie o dosiahnutie štátnej nezávislosti, bol aj narastajúci záujem o osud maďarských menšín v susedných štátoch.

V prípade Slovenska sa prvé kontakty mladšej generácie aktivistov nezávislých iniciatív z prostredia maďarskej menšiny so slovenskými nezávislými intelektuálmi a aktivistami uskutočnili len v krátkom čase pred pádom komunistického režimu. Po politických zmenách v novembri 1989 získali v prostredí maďarskej menšiny vplyv intelektuáli, ktorí zažili národnostné perzekúcie po druhej svetovej vojne (napr. spisovateľ Kálmán Janics) a konzervatívny líder Výboru na ochranu práv maďarskej menšiny na Slovensku Miklós Duray. Vzhľadom na to, že jeho autobiografická kniha *V kliešťoch* obsahuje formulácie, nepriateľské voči československej štátnosti a naopak, vyzdvihuje pripojenie južného Slovenska k Maďarsku v dôsledku Viedenskej arbitráže v roku 1938, spolupráca s ním bola ťažko prijateľná aj pre značnú časť antikomunistickej naladených politikov a emigrantov (Marušiak, 2003). V prvých slobodných parlamentných voľbách v ČSFR v júni 1990 najväčší vplyv v maďarskom menšinovom prostredí získali konzervatívne orientované strany Spolužitie a Maďarské kresťanskodemokratické hnutie, preferujúce samostatný postup maďarských strán. Aj preto spolupráca liberálnych subjektov Verejnosti proti násiliu a Maďarskej nezávislej iniciatívy trvala iba do roku 1992.

V prípade slovensko-českých vzťahov bezprostredne po politických zmenách na jeseň 1989 nastoľovanie otázok kolektívnej pamäti zohrávalo skôr konfrontačnú úlohu a diskusie o spoločnej minulosti prispievali k urýchľovaniu procesu rozdelenia ČSFR. Začiatok 90. rokov bol poznačený hľadaním novej identity postkomunistických spoločností, pričom legitimizačnou formulou sa stal nacionalizmus. Nacionalizácia spoločností, ktorá vyústila do rozpadu troch postkomunistických federatívnych štátnych útvarov (ZSSR, Juhoslávia, ČSFR), zasiahla aj štáty, ktorých kontinuita nebola prerušená. Zároveň však rýchly odchod prvej generácie postkomunistických lídrov v štátoch Vyšehradskej skupiny, predstavovanej predstaviteľmi niekdajšej postkomunistickej opozície, znemožnil kultivovať spomienku na spoločne prežívané utrpenie počas trvania sovietskeho bloku, ktorá mohla slúžiť ako integrujúci faktor a prostriedok budovania spoločného historického naratívu, legitimizujúceho novozvolenú zahraničnopolitickú orientáciu na spoluprácu so štátmi západnej Európy. Stratégia sebazačlenenia do spoločenstva Západu, konkretizovaná v deklarovovaných zámeroch vstupu do EÚ a NATO, bola koncipovaná viac ako pragmatická voľba, než ako rozhodnutie identitárneho charakteru. Napriek tomu však významným prvkom zahraničnej politiky stredoeurópskych štátov zostala, a to aj napriek útlmu v druhej polovici 90. rokov, vyšehradska spolupráca. Hoci prvá Vyšehradska deklarácia z roku 1991 (Visegrad Declaration 1991), ktorú podpísali najvyšší predstavitelia Československa, Poľ-

ska a Maďarska, explicitne o tom nehovorí, nositeľmi historickej symboliky sú samotné miesto prvého stretnutia najvyšších predstaviteľov troch stredoeurópskych štátov i názov (od rozdelenia ČSFR štvorčlenného) zoskupenia. Evokujú stretnutie uhorského kráľa Karola Róberta, českého panovníka Jána Luxemburského a poľského kráľa Kazimíra III. v roku 1335, ktoré sa konalo takisto v maďarskom Visegráde a ktorého cieľom bolo posilnenie vzájomnej spolupráce a priateľstva medzi uvedenými stredoeurópskymi štátmi (Rác, 2009: 19 – 29).

Minulosť ako zdroj napätia v slovensko-maďarských vzťahoch

Prítomnosť početnej, dobre organizovanej maďarskej menšiny na južnom Slovensku si vyžaduje analyzovanie medzištátnych slovensko-maďarských vzťahov nielen z hľadiska bilaterálnych kontaktov, ale aj z aspektov vzťahu medzi SR a maďarskou menšinou a vzťahu maďarskej menšiny s maďarským štátom. Hoci Slovensko a Maďarsko spája dlhá spoločná história v rámci jedného štátneho útvaru – Uhorského kráľovstva, ako aj podobný vývoj v období studenej vojny, zároveň oba štáty vzťah k vlastnej minulosti odlišuje. Kým súčasná slovenská štátnosť je budovaná predovšetkým na základe „*prírodného práva národov na sebaurčenie*“³, maďarská vychádza z princípu kontinuity s uhorskou štátnosťou.

V bilaterálnych vzťahoch medzi SR a Maďarskom sa prelínajú viaceré historické traumy, resp. obavy. Na maďarskej strane je touto traumou nespokojnosť s územným usporiadaním strednej Európy v dôsledku Trianonskej mierovej zmluvy z roku 1920, ktorá sa stala aj súčasťou Parížskej mierovej zmluvy z roku 1947. Starostlivosť o maďarské menšiny v susedných štátoch predstavuje od roku 1990 jednu z troch kľúčových priorít maďarskej zahraničnej politiky (Bárdi, 2011: 456). Kým problematika trianonskej traumy mala predovšetkým silnú emocionálnu a symbolickú funkciu pri budovaní spoločnej identity občanov Maďarska a etnických Maďarov žijúcich v susedných štátoch, príslušníci maďarskej menšiny na Slovensku považujú za traumu aj dôsledky krívd po druhej svetovej vojne, keď boli zbavení štátneho občianstva ČSR. Na slovenskej strane takúto traumu predstavuje Viedenská arbitráž z roku 1938 a pripojenie južných oblastí Slovenska k Maďarsku, t. j. zneužitie menšinových práv v záujme politiky teritoriálneho revizionizmu a dezintegrácie štátov. Maďarizácia z druhej polovice 19. storočia a začiatku 20. storočia v Uhorsku už po roku 1989 nepredstavovala významnejšiu verejne pertraktovanú traumu.

Reflexia historických trám a ich inštrumentalizácia v zahraničnej politike i pri mobilizácii domáceho elektorátu bola charakteristická pre percepciu slovensko-maďarských bilaterálnych vzťahov už počas existencie ČSFR. Poznačil ju výrok maďarského premiéra Józsefa Antalla, ktorý na prvom zasadnutí slobodne zvoleného parlamentu vyhlásil, že sa („v duchu“) cíti byť premiérom všetkých pätnástich miliónov Maďarov, t. j. nielen občanov Maďarskej republiky, ale aj príslušníkov maďarských menšín v susedných štátoch. Ako poukazuje napr. George Schöpflin, tento výrok implikoval požiadavku na „dvojakú lojalitu“ v prípade etnických Maďarov, jednak voči štátu, ktorého sú občanmi, jednak vo vzťahu k maďarskému štátu (Schöpflin, 2002: 371). Nárast protimaďarských nálad a obavy z možného teritoriálneho revizionizmu vyvolala aj spomienka na 70. výročie Trianonskej mierovej zmluvy v maďarskom parlamente a napokon aj pohreb regenta Miklósa Horthyho, považovaného za hlavného predstaviteľa revizionistickej politiky

³ Ústava SR z 1. septembra 1992. Zbierka zákonov č. 460/1992, Čiastka 92, s. 2658 – 2675.

vo vzťahu k susedným štátom v rokoch 1919 – 1944. Na pochovaní jeho telesných pozostatkov, prevezených z portugalského exilu, sa v septembri 1993 zúčastnil prezident Maďarska Árpád Göncz a siedmi ministri vlády. Hoci pohreb nebol označovaný za oficiálny, podľa podpredsedu vlády SR Romana Kováča účasť ministrov na podujatí nemôže byť považovaná za aktivity súkromných osôb. Podobné kritické reakcie nasledovali aj zo strany Rumunska a Francúzska (Nyssönen, 2002: 180, 182). Hoci Trianonská mierová zmluva bola počas trvania komunistického režimu v Maďarsku tabuizovanou témou, takmer okamžite po zmene režimu v roku 1989 bola vo verejnosti pertraktovaná ako „*najtragickejšia udalosť maďarskej histórie*“ predovšetkým z hľadiska rozdelenia príslušníkov maďarského etnika. Tento jav je v maďarskej spoločnosti vnímaný ako problém, ktorý je nevyhnutné prekonať (Kurucz, 2012), aj keď požiadavku revízie hraníc nastoľujú iba marginálne skupiny.

Napriek tomu, že otázky politik pamäti ČSFR, resp. neskoršie samostatné Slovensko a Maďarsko rozdeľovali, oba štáty vystupujú od roku 1989 ako spojenci. Tak Maďarsko, ako aj SR sa zapojili do procesu východného rozširovania NATO a EÚ. Spolupracujú navzájom aj v rámci Vyšehradskej skupiny a pred vstupom do EÚ boli v rokoch 1993 – 2004 členmi Stredoeurópskej dohody o voľnom obchode.

Aj tieto okolnosti umožnili podpísanie bilaterálnej medzištátnej Zmluvy o dobrom susedstve a priateľskej spolupráci (tzv. základnej zmluvy) z 19. marca 1995, ktorá sa stala kľúčovým dokumentom, upravujúcim pravidlá vzájomnej spolupráce i podporu etnických menšín, žijúcich v partnerských štátoch. Už počas rokovaní o vstupe SR do Rady Európy a pred podpisovaním sa v Maďarsku objavovali zo strany opozície (napr. Fidesz) požiadavky, aby spolupráca so SR bola podmieňovaná zrušením tzv. Benešových dekrétov (Šutajová, 2012: 25 – 27; Pástor, 2011: 160 – 161). Išlo o dekréty prijímané prezidentom ČSR E. Benešom v exile počas druhej svetovej vojny a ktoré boli ratifikované na základe ústavného zákona č. 57/1946 Zb. Viaceré z týchto zákonov postihli príslušníkov maďarskej menšiny na Slovensku, voči ktorým sa uplatňovali represívne opatrenia pri použití princípu kolektívnej viny. Požiadavka na zrušenie uvedených dekrétov je vznášaná na pôde Európskeho parlamentu i na bilaterálnej úrovni od 90. rokov 20. storočia.

Pokusy o nastolenie tzv. hrubej čiary za minulosťou napr. v podobe prijatia spoločnej deklarácie, inšpirované nemecko-francúzskym zmierením v 60. rokoch 20. storočia, sa zatiaľ skončili neúspechom. Medzi iniciátormi týchto pokusov boli predsedovia parlamentov Slovenska a Maďarska František Mikloško a György Szabad. Hoci sa im podarilo iniciovať začiatkom roku 1992 stretnutie bilaterálnej medziparlamentnej komisie v Budapešti, nedospeli k spoločnému záveru (Chmel, 2004: 142). Zároveň však obavy z maďarského teritoriálneho revizionizmu opakovane využívali Hnutie za demokratické Slovensko a Slovenská národná strana pri mobilizácii voličov a napokon práve „maďarskou kartou“, neraz s odkazom na udalosti rokov 1938 – 1939 boli zdôvodňované aj snahy o prijatie tzv. zákona na ochranu republiky, umožňujúceho kriminalizovať politických odporcov vlády (Chmel, 2004: 151). Druhým slovenským ústavným činiteľom, ktorý verejne vystúpil s návrhom vypracovať spoločnú slovensko-maďarskú deklaráciu o zmierení, bol predseda NR SR Pavol Hrušovský, ktorý označil represie proti príslušníkom maďarskej menšiny po druhej svetovej vojne za „tragédiu“. Navrhol „*obojstranné vyrovnanie sa s históriou*“, pričom SR by na vnútroštátnej úrovni zaujala stanovisko k problémom represie a diskriminácie maďarskej menšiny po druhej svetovej vojne a podobne by Maďarsko riešilo problematiku represii a diskriminácie Slovákov. Zároveň sa prihlásil aj k dedičstvu Uhorského kráľovstva. Podľa jeho slov Slovensko bolo nie objektom, ale subjektom uhorských dejín a ako prvý slovenský politik po roku 1989 vyzval: „*Hlásme sa preto hrdo k uhorským*

dejínám ako súčasť našich dejín“ (Hrušovský, 2003). Napriek jeho výzvam sa však žiadne kroky k bližšie nešpecifikovanému „obojstrannému vyrovnaníu s históriou“ neuskutočnili.

„Odčinenie“ Trianonu – od symbolickej fázy po inštitucionálne riešenia

Starostlivosť o maďarské menšiny v susedných štátoch je dlhodobo maďarskými politickými elitami interpretovaná ako politika „*politckej reintegrácie maďarského národa bez zmeny hraníc*“ (napr. predstaviteľ národno-konzervatívnej strany Fidesz, po roku 2010 štátny tajomník Ministerstva zahraničných vecí Maďarska Zsolt Németh), resp. „politika odškodnenia a odčinenia Trianonu“ (Weiss, 2009: 225). Táto politika je však zároveň chápaná ako rozšírenie hraníc maďarského politického národa. Jej interpretáciu naznačil V. Orbán, keď konštatoval, že proces národnej integrácie sa zavŕši vtedy, keď „*každý maďarský občan, ktorý žije mimo Karpatskej kotliny, dostane maďarské štátne občianstvo a keď každý maďarský občan dostane volebné právo*“ (Weiss, 2009, 225). Prikladom tejto praxe budovania inštitucionálnych väzieb medzi maďarským štátom a maďarskými menšinami bol napr. zákon z roku 2001 o Maďaroch žijúcich v zahraničí, ktorého súčasťou bola deklarácia o znovuzjednotení maďarského národa⁴. Nástup Orbánovej vlády teda znamená prechod politiky „*politckej reintegrácie maďarského národa bez zmeny hraníc*“ z roviny symbolickej do roviny inštitucionálnej.

Inštitucionalizácia politiky pamäti v Maďarsku získala nové impulzy po víťazstve strany Fidesz v parlamentných voľbách v roku 2010, pričom však prekročila rámce „*politiky pamäti*“ a orientuje sa na zmenu právneho stavu, vytvoreného o. i. aj v dôsledku mierového usporiadania Európy po druhej svetovej vojne, hoci táto politika neobsahuje požiadavky na zmeny štátnych hraníc. Aj zmena zákona o štátnom občianstve, ktorá umožnila, aby priznanie maďarského občianstva nebolo viazané na trvalý pobyt v krajine, bola symbolicky prepojená s „*trianonskou traumou*“. Ilustrujú to napr. slová podpredsedu maďarskej vlády pre národnú politiku Zsolta Semjéna, ktorý prijatie zákona v máji 2010 označil za prekonanie „*duchovného Trianonu*“ – neúspešného referenda o zmene zákona o štátnom občianstve v roku 2004. V roku 2010 takisto maďarský parlament schválil zákon o Dni národnej spolupatričnosti, pripadajúci na 4. júna, t.j. na deň výročia podpísania Trianonskej mierovej zmluvy, pričom zamietli pozmeňujúci návrh opozičnej Maďarskej socialistickej strany na zapracovanie ustanovenia, podľa ktorého „*trianonskú ranu nemožno zahojiť revíziou hraníc*“ (Marušiak, 2011: 87 – 88).

Bilaterálne vzťahy poznačuje nielen tematizácia Trianonskej mierovej zmluvy, ktorú aj maďarské politické elity označujú za „*mierový diktát*“ (Kurucz, 2012), ale najmä v predstupovom období boli touto témou aj tzv. Benešove dekréty, keď maďarský premiér V. Orbán v roku 2001 na pôde Európskeho parlamentu žiadal podmieniť členstvo ČR v Európskej únii zrušením tzv. Benešových dekrétov. Dôsledkom Orbánovho vystúpenia bolo rozhodnutie ČR nezúčastniť sa na pripravovanom stretnutí Vyšehradskej skupiny na úrovni predsedov vlád, ku ktorému sa pripojili aj predstavitelia SR. Samit sa neuskutočnil a ďalšie stretnutie Vyšehradskej skupiny na úrovni premiérov sa konalo až po víťazstve Maďarskej socialistickej strany v parlamentných voľbách v Maďarsku, keď V. Orbána vystriedal P. Medgyessy (Šutajová, 2012: 28 – 29).

⁴ Sporné ustanovenia, ktoré Európska komisia pre demokraciu prostredníctvom práva (tzv. Benátska komisia), Slovensko a Rumunsko považovali za zásah do suverenity susedných štátov, boli zo zákona v roku 2003 odstránené (Bartovic, 2005).

Problematika tzv. Benešových dekrétov predstavuje predmet spoločného záujmu SR a ČR, preto v uvedenej otázke neraz postupujú spoločne, resp. volia podobné postupy. V apríli 2002 Poslanecká snemovňa Parlamentu ČR vyhlásila, že „*rozsah a podmienky reštitučného zákonodarstva sú úplne a výlučne v právomoci českých ústavných orgánov*“ a zároveň majetkové a právne vzťahy, vyplývajúce zo zákonov a dekrétov prezidenta republiky po druhej svetovej vojne, sú „*nespochybniteľné, nedotknuteľné a nemenné*“ (Beňa, 2004: 245). S ohľadom na požiadavky na revíziu tzv. Benešových dekrétov, tentoraz zo strany domáceho politického subjektu Strany maďarskej koalície, prijala v roku 2007 uznesenie s analogickou formuláciou aj NR SR⁵. Možno súhlasiť so T. Strážayom, že ku konfliktným „pamäťovým“ témam, ako boli postoj k Trianonskej mierovej zmluve, tzv. Benešovým dekrétom, zákonu o Maďaroch žijúcich v zahraničí a pod., zaujímali politické strany v SR podobné postoje, hoci sa odlišovali v názoroch na spôsob, ako na ne reagovať (Strážay, 2005). Platilo to aj neskôr v prípade novelizácie maďarského zákona o občianstve. Zároveň však tieto otázky slovenskú spoločnosť polarizovali, keďže Strana maďarskej koalície, ktorá bola v rokoch 1998 – 2006 súčasťou vládnej koalície, zaujímala odlišné stanoviská, blízke pozíciám maďarských vlád. Aj preto bola neraz „*vnímaná skôr ako ďalší rozdelovací element, než spojivo medzi oboma vládami*“ (Strážay, 2013). Táto situácia spôsobovala polarizáciu slovenskej spoločnosti na etnickom princípe. Na druhej strane v maďarskej spoločnosti najmä po roku 2010 také kroky, ako bolo schválenie možnosti poskytovania dvojakeho občianstva príslušníkom maďarských menšín v susedných štátoch, resp. zavedenie Dňa národnej spolupatričnosti, predstavovali konsenzuálny, integrujúci faktor a k obom právnym normám sa prihlásili aj poslanci opozičných strán (Marušiak, 2011: 87 – 88).

V tom istom čase, od roku 2007, sa však na úrovni predsedov vlád SR a Maďarska objavili náznaky záujmu o dialóg o sporných otázkach na úrovni historikov, prostredníctvom realizácie projektu spoločnej učebnice dejepisu. Na slovenskej strane však situáciu komplikovala účasť SNS vo vláde, ktorej nominant Ján Mikolaj stál na čele rezortu školstva. Na druhej strane sa práce zintenzívnili po tom, ako záštitu nad projektom v roku 2008 prevzal podpredseda vlády SR Dušan Čaplovič. V roku 2009 deklarovali podporu projektu aj predsedovia vlád SR a Maďarska Robert Fico a Gordon Bajnai. Napriek verbálnej podpore projektu zo strany politických elít a napriek tomu, že práce na záverečnej redakcii spoločných slovensko-maďarských učebných textov sa začali už v roku 2011 (Šutaj, 2014: 13 – 15), uvedená publikácia nevyšla ani v decembri 2015.

Napriek opakovane avizovaným deklaráciám zmierenia, resp. vôle začať novú etapu v slovensko-maďarských vzťahoch prakticky bez väčšieho ohlasu zo strany médií a politických elít odznela výmena listov medzi predstaviteľmi Konferencie biskupov Slovenska a Maďarskej biskupskej konferencie z júna 2006. Ich krok bol inšpirovaný gestom poľských biskupov voči nemeckým biskupom z roku 1965, v ktorom venovali pozornosť vzájomným krivdám z minulosti. „*Naša pamäť si uchováva mnohé rany, ktoré sme si navzájom spôsobili,*“ uvádza sa v liste slovenských biskupov, kým list maďarských biskupov hovorí: „*So zvláštnou bolesťou spomíname na tie prípady, keď Maďari ublížili Slovákom alebo slovenským komunitám.*“ Oba listy obsahovali formuláciu, doslova prevzatú z už spomínaného listu poľských biskupov: „*Odpúšťame a prosíme o odpustenie!*“ (porovn. KEP, 1965; TK KBS, 2006).

⁵ Uznesenie NR SR z 20. 9. 2007 č. 533 o nedotknuteľnosti povojnových dokumentov k usporiadaniu pomerov po II. svetovej vojne na Slovensku (tlač 394).

Pre priebeh sporov ohľadne „politik pamätí“ medzi Slovenskom a Maďarskom je charakteristická len malá miera ochoty prehodnotiť doterajšie postoje zo strany oboch štátov, a to aj napriek spolupráci historikov a pri verbálnom deklarovaní vôle predstaviteľov vlád oboch štátov dosiahnuť spoločný prístup k riešeniu sporných otázok z minulosti. Politickí predstavitelia teda vysielajú rozporuplné signály. Záujem o vyriešenie sporných otázok z minulosti, prezentovaný na bilaterálnych a multilaterálnych fórach, je sprevádzaný konfrontačnými krokmi a vyhláseniami a otváraním sporných otázok, napr. v súvislosti s tzv. Benešovými dekrétmi. Tento proces prebieha aj na pôde medzinárodných inštitúcií, napr. v Európskom parlamente, kde majú Maďari podporu aj zo strany niektorých konzervatívnych poslancov z Nemecka a Rakúska (Maďari.sk, 2014). Problematiku tzv. Benešových dekrétov oživil v roku 2015 napr. predseda maďarského parlamentu László Kövér, keď vyhlásil, že SR a ČR sa vzhľadom na platnosť uvedených právnych noriem nemali stať členmi EÚ.⁶

Z hľadiska konštruovania naratívu o slovensko-maďarských vzťahoch počas druhej svetovej vojny a v povojnovom období má veľký emocionálny a symbolický význam diskusia o osudoch maďarského menšinového politika v období prvej ČSR a predsedu Maďarskej strany na Slovensku po roku 1938 Jánoša Eszterházyho. Úsilie o jeho rehabilitáciu je podporované aj oficiálnymi predstaviteľmi Maďarska, napr. predsedom parlamentu Lászlóm Kövérom, a argumentom v jeho prospech je, že nehlasoval za prijatie ústavného zákona zo dňa 15. mája 1942 o vyst'ahovaní Židov. S jeho rehabilitáciou však nesúhlasí ani vedenie Ústredného zväzu židovských náboženských obcí na Slovensku, pričom argumentuje jeho antisemitskými výroky a podporou predchádzajúcich protizidovských opatrení, prijímaných vládou slovenského štátu (Schwarz, 2013b). Historický ústav SAV zasa vo svojom stanovisku poukazuje na jeho aktivity proti ČSR pred druhou svetovou vojnou (Vyhlásenie, 2011). Pozícia SR je v tomto prípade komplikovaná vzhľadom na to, že J. Eszterházy bol v roku 2009 ocenený rytierskym rádom Polonia Restituta za podporu poľského protihitlerovského odboja⁷. K dedičstvu J. Eszterházyho sa prihlásil aj predseda Strany maďarskej koalície (od roku 2012 Strany maďarskej komunity) József Berényi, keď uviedol, že jeho aktivity v medzivojnovom období sú preňho príkladom⁸. Práve pre prípad J. Eszterházyho platí konštatovanie historika Jozefa Schwarza, že v bilaterálnych slovensko-maďarských vzťahoch je „*iniciatíva nachádzania a formulovania problémov je skôr na maďarskej strane*“ (Schwarz 2013a). Slovenská verejná diplomacia na podobné aktivity prakticky vôbec nereaguje a neusiluje sa prezentovať v zahraničí oficiálnu pozíciu v uvedenej otázke.

Maďarsko a Slovenská republika sú členmi EÚ a Vyšehradskej skupiny. Na pôde oboch zoskupení úzko spolupracujú a po roku 2010 možno v oboch štátoch pozornosť priklon k „*zlepšovaniu komunikačnej kultúry a k orientácii na projekty spoločného záujmu*“ (Strážay, 2013). Tendencia nahradiť kontroverzné témy pragmatickou spolupracou však neznamená, že obe strany sa zriekli otvárania tém, ktoré vyvolávajú konfrontáciu, resp. že dospeli k spoločnému politickému alebo právnomu riešeniu sporov, napr. na úrovni spoločnej Česko-nemeckej deklarácie o vzájomných vzťahoch a ich budúcom rozvoji z roku 1997 (MZV ČR, 1997). Konflikty okolo historickej pamäti teda zostávajú v oboch spoločnostiach latentne prítomné, hoci po roku 2010 sú utlmené. Na druhej strane sa o ich oživovanie pričiňujú aj najvyšší ústavní činitelia.

⁶ „Šéf maďarského parlamentu nechce Slovensko v EÚ“. *Pravda*, 15. 12. 2015.

⁷ <http://www.fronda.pl/a/krzyz-kawalerski-orderu-polonia-restituta-dla-janosa-esterhazyego,1275.html>

⁸ Berényi: Eszterházy je pre mňa do určitej miery vzorom. SITA, 5. 11. 2011.

Deklarácie hovoriace o potrebe zmierenia, resp. začatia novej etapy v slovensko-maďarských bilaterálnych medzištátnych vzťahoch prebiehajú zároveň s úplne protichodnými signálmi. Politické elity oboch štátov nevyužili morálnu autoritu predstaviteľov najsilnejšej cirkvi v oboch štátoch na utlmenie eskalujúcich národnostných napätí na jeseň 2006. Takýto postup možno interpretovať aj ako prejav nízkej motivácie predstaviteľov oboch štátov adresovať svojim občanom signál, že vzájomné historické krivdy patria do minulosti.

Diskusie o zmierení, ktoré by zodpovedalo duchu spomínanej česko-nemeckej deklarácie z roku 1997, zatiaľ v skutočnosti prebiehajú predovšetkým mimo oficiálnych štátnych inštitúcií. Takou bola napr. iniciatíva šéfredaktora týždenníka *Týždeň* Štefana Hríba, ktorý odsúdil Trianonskú mierovú zmluvu a vyslovil ľútosť nad tým, čo sa Maďarom po podpísaní tejto zmluvy stalo (Hrīb, 2013). Hoci Hríbovo gesto možno považovať skôr za extrémne, než konštruktívne, keďže jeho dôsledkom by mohlo byť nie zmierenie, ale naopak, eskalácia napätia, išlo o postoj, ktorý je v slovenskej spoločnosti ojedinelý. Individuálna reakcia podpredsedu Európskeho parlamentu Lászlóa Surjána (Fidesz) priniesla odsúdenie politiky maďarizácie a vyzdvihla prínos Slovákov pre uhorskú štátnosť i pre maďarskú kultúru. L. Surján zdôraznil, že „počas uplynulých dvoch-troch stáročí sme teda spáchali krivdu a krivda bola spáchaná aj na nás“ a vyslovil ospravedlnenie za spáchané krivdy. Okrem maďarizácie pred rokom 1918 však nespomenul žiadne konkrétne momenty v bilaterálnych vzťahoch v 20. storočí a nevenoval pozornosť ani dvojstranným politickým vzťahom medzi oboma štátmi po roku 1993. Zdôraznil však potrebu vzájomnej empatie a prekonania túžby po odplate krívd (Surján, 2013).

Z ďalších individuálnych gest možno spomenúť návrh historika a publicistu Eduarda Chmelára na odsúdenie násilných deportácií maďarského obyvateľstva z južného Slovenska, publikovaný v roku 2002 (Chmelár, 2002: 12). Väčší ohlas si získalo takisto individuálne gesto, ospravedlnenie poslanca za Kresťanskodemokratické hnutie (KDH) F. Mikloška za uplatňovanie princípu kolektívnej viny voči príslušníkom maďarskej menšiny po roku 1945, prednesené v júni 2005 v Budapešti počas preberania Ceny sv. Vojtecha, udelenej maďarským prezidentom za jeho príspevok k rozvoju Európy a integrácii strednej a východnej Európy do Európskej únie. Predstavitelia KDH označili tento krok za Mikloškovu súkromnú iniciatívu⁹.

Vplyv historických aspektov slovensko-maďarských vzťahov na zahraničnú politiku SR

Ako sme uviedli v súvislosti s neuskutočneným stretnutím premiérov vo formáte V4 v roku 2001, nezhody ohľadne interpretácie historických skúseností môže mať implikácie podstatne širšie, ako sú bilaterálne vzťahy. Príkladom môže byť Vyhlásenie NR SR k výročiu Viedenskej arbitráže, prijaté v októbri 1993, označujúce výročie za „memento proti porušovaniu územnej integrity štátov, proti novodobému revanšizmu, etnickým čistkám a iredente“ (NR SR, 1993). Zároveň vyhlásenie odmieta riešenie národnostných konfliktov pomocou úpravy hraníc. Iným príkladom je zasa pozícia SR v diskusii o Charte základných práv EÚ a Ústavnej zmluve o EÚ, kde sa slovenskí predstavitelia (na rozdiel od maďarských) vrátane najsilnejšej strany vtedajšej vládnej koalície SDKÚ vyslovovali proti tomu, aby sa súčasťou Ústavnej zmluvy o EÚ stali kolektívne práva etnických menšín (Marušiak, 2004). Jednou z príčin tohto vývoja je zneužitie problematiky

⁹ Mikloško sa sám ospravedlnil Maďarom, politici sú zaskočení. *Sme*, 13. 6. 2005.

menšinových práv na agresiu proti ČSR v roku 1938. Podobne konsenzuálne, s výnimkou SMK, zareagovali poslanci NR SR v roku 2007 na diskusiu o riešení budúceho štatútu srbskej provincie Kosovo, kde trvali na rešpektovaní územnej integrity Srbskej republiky. Následne SR sa spoločne s Rumunskom, Španielskom, Gréckom a Cyprom zaradila medzi tie členské štáty EÚ, ktoré odmietli uznať vyhlásenie nezávislosti Kosova v roku 2008 (NR SR, 2007). Na druhej strane Maďarsko patrí medzi tie štáty, ktoré nezávislosť Kosova uznali. Zásada rešpektovania suverenity a teritoriálnej celistvosti štátov sa stala kľúčovým princípom aj pri prijímaní stanoviska NR SR k situácii na Ukrajine po anexii územia Autonómnej republiky Ruskou federáciou (NR SR, 2014).

Reflexia historických udalostí teda slúži nielen na formulovanie stanovísk v rámci bilaterálnych vzťahov, ale na jej základe sa formulujú predstavy o princípoch, na akých by mali byť podľa slovenských politických elít usporiadané medzinárodné vzťahy. Negatívna skúsenosť z obdobia medzi dvoma svetovými vojnami, v ktorom vzťahy medzi susediacimi štátmi v stredovýchodnej Európe boli v mnohých prípadoch poznačené rivalitou, ba dokonca až územnými spormi, pričom niektoré medzi sebou neudržiavali ani len dopravné spojenie (napr. Poľsko a Litva po roku 1918), viedla k podpore vytvárania regionálnych kooperačných štruktúr, akou je napr. aj Vyšehradská skupina. Slovensko i Maďarsko na jej činnosti aktívne participujú. Regionálna spolupráca môže byť vnímaná ako alternatíva toho, čo občania Československa, ale napr. aj Poľska v rokoch 1938 – 1939 pociťovali ako „*sprisahania susedov*“ (Gniazdowski, 2015: 153).

Hoci po roku 2010 obe strany majú záujem o prehĺbenie vyšehradskej spolupráce, rozdielne historické skúsenosti z minulosti môžu aj v budúcnosti viesť k odlišným, ba dokonca aj protichodným stanoviskám v zahraničnej politike oboch štátov.

Záver

Pri diskusii o reflexii spoločnej slovensko-maďarskej minulosti zo strany politikov možno konštatovať, že na maďarskej strane je kľúčovým problémom nedostatočné rešpektovanie suverenity Slovenska, z čoho vyplýva snaha inštitucionalizovať kontakty s jeho občanmi, ba až rozlišovať medzi hranicami maďarského politického národa a štátnych hraníc Maďarska. Práve politika inštitucionalizácie spájania príslušníkov maďarského etnického národa vyvoláva medzi Maďarskom a jeho susednými štátmi nedôveru. Takto obnovovaná nedôvera však spôsobuje, že postavenie a práva príslušníkov maďarských menšín je vnímaná predovšetkým z hľadiska záujmu udržať ich lojalitu voči štátu, ktorého sú občanmi, a zabrániť politike „dvojitej lojality“, a menej cez prizmu ľudských a občianskych práv, ktorých súčasťou sú aj práva príslušníkov etnických menšín. Pokiaľ jedna strana dialógu považuje súčasné územné usporiadanie Európy, ktorého integrálnou súčasťou je Trianonská mierová zmluva, za tragédiu, ktorú je potrebné prekonať, nielenže nebude možné hovoriť o dosiahnutí historického zmierenia, ale menšinová otázka v dotknutých štátoch môže byť vnímaná aj cez prizmu bezpečnostných rizík.

V tom sa vzťahy medzi Maďarskom a SR odlišujú od česko-nemeckých vzťahov. Duch spoločnej česko-nemeckej deklarácie z roku 1997 totiž vychádza z rešpektovania výsledkov druhej svetovej vojny a pomerov, ktoré boli po nej nastolené. Priznanie zodpovednosti za nepriateľské akty počas druhej svetovej vojny, resp. bezprostredne po nej je v deklarácii obojstranné a zároveň článok IV deklarácie konštatuje, že „*spáchané krivdy patria do minulosti*“ a zaväzuje obe strany zamerať sa do budúcnosti. Takisto deklarácia neobsahuje požiadavky, ktoré by mohli byť pre jednu zo strán neprijateľné. Konštatuje, že „*každá strana zostáva viazaná svojím právnym*

poriadkom a rešpektuje, že druhá strana má iný právny názor. Obe strany preto vyhlasujú, že nebudú zaťažovať svoje vzťahy politickými a právnymi otázkami pochádzajúcimi z minulosti“ (MZV ČR. 1997).

Ďalšou prekážkou však podľa francúzskej historičky Valerie Rosoux (Rosoux, 2015: 16) môže byť skutočnosť, že na rozdiel od Nemecka a Francúzska po druhej svetovej vojne sa SR a Maďarsko neocitli v „obojustranne bolestivom pate“. Úspech projektu nemecko-francúzskeho zmierenia v 60. rokoch 20. storočia bol podmienený a prítomnosťou spoločného nepriateľa, ktorým bol v danom čase ZSSR. Možno zároveň konštatovať, že využívanie konfrontačných nálad (na Slovensku v médiách označovaných za tzv. maďarskú kartu) môže byť pre politické elity atraktívne z hľadiska mobilizácie voličov, preto sa nechcú vzdať takejto možnosti.

Ďalšie zistenia sa týkajú aktivít slovenskej diplomacie v prípade otvárania konfliktných otázok týkajúcich sa úlohy kolektívnej pamäti pri aktivitách verejnej diplomacie SR. Využívanie historickej pamäti vo verejnej diplomacii Slovenskej republiky je fragmentované, má spravidla rutinný charakter, ale neopiera sa o hlbšie koncepčné definovanie priorít, cieľov, resp. hodnôt, ktoré chce SR v zahraničí prezentovať. Osobitne sa to prejavuje v prípade reagovania SR na otváranie takých tém zo spoločnej histórie slovensko-maďarských vzťahov, ktoré sú zdrojom konfrontácií medzi oboma štátmi. Doposiaľ nebola určená téma, ktorú by sa slovenská politická reprezentácia snažila presadiť do verejného diskurzu buď s cieľom budovania brandingu štátu prostredníctvom využitia kolektívnej pamäte, alebo s cieľom zmeniť súčasný stav percepcie niektorých otázok dejín Slovenska, resp. vzťahov SR s inými štátmi. Vo viacerých prípadoch, napr. v kauze Trianonskej mierovej zmluvy, tzv. Benešových dekrétov, resp. požiadaviek na rehabilitáciu J. Eszterházyho, má reaktívny charakter a nevyvíja dostatočné úsilie na prezentáciu názoru na danú problematiku zo strany Slovenskej republiky, pričom existuje možnosť zaradiť napr. posledné dve kauzy do kontextu retribučného súdnictva po druhej svetovej vojne, rozšíreného v celej Európe.

S väčšinou politických partnerov sa Slovenská republika snaží budovať priateľské vzťahy a zároveň ich podporovať politikou prekonávania negatívnych stereotypov a jazyka historických krívd. Na druhej strane, rozdielna percepcia spoločnej minulosti na konci 19. a začiatku 20. storočia vytvára konfliktné situácie v bilaterálnych vzťahoch. Prispieva aj k polarizácii slovenskej politickej scény na etnickom princípe, keď pozície etnicky „slovenských“ politických strán sa vo viacerých sporných otázkach približujú, ale v izolácii zostávala Strana maďarskej koalície, a to aj vtedy, keď sa v rokoch 1998 – 2006 podieľala na činnosti koalíčných vlád. Naopak, práve sporné otázky súvisiace s Trianonskou mierovou zmluvou alebo s praxou budovania inštitucionálnych väzieb medzi maďarským štátom a príslušníkmi maďarských menšín v štátoch susediacich s Maďarskom sú predmetom konsenzu politických strán v Maďarsku. Platí to aj napriek tomu, že v prípade oboch štátov panujú medzi politickými stranami rozdiely v spôsobe presadzovania svojich priorít.

Literatúra

ANDERSON, B. (2008). *Představy společenství* (Praha : Nakladatelství Karolinum).

BÁRDI, N. & FEDINEC, C. & SZARKA, L. (eds.) (2011). *Minority Hungarian Communities in the Twentieth Century* (New York : Columbia University Press).

BÁRDI, N. (2011) 'The Policy of Budapest Governments towards Hungarian Communities Abroad'. In Bárdi, N. & Fedinec, C. & Szarka, L. (eds.) (2011).

- BARTOVIC, V. (2005). '15-miliónový národ v 10-miliónovej krajine'. Integrace.cz, 24. august. <http://www.euractiv.sk/rozsirovanie/analyza/15-milionovy-narod-v-10-milionovej-krajine>
- BEŇA, J. (2004). *Slovensko a Benešove dekréty* (Bratislava : Belimex).
- ČARNOGURSKÝ, J. (1997). *Videné od Dunaja* (Bratislava : Kalligram).
- GNIAZDOWSKI, M. (2015). 'Historická pamäť' a poľské zahraničnopolitické myslenie po roku 1989. In Marušiak, J. & Halász, I. & Gniazdowski, M. (2015).
- HRÍB, Š. (2013). „Vážený pán podpredseda Európskeho parlamentu, milý László“. *Týždeň*, 21, 20. mája.
- HROCH, M. (2009). *Národy nejsou dílem náhody* (Praha : SLON).
- HRUŠOVSKÝ, P. (2003). 'Prejav Pavla Hrušovského na slávnostnej schôdzi NR SR k 10. výročiu vzniku SR'. *TASR*, 1. január.
- CHMEL, R. (2004). *Moje slovenské pochybnosti* (Bratislava : Kalligram).
- CHMELÁR, E. (2002). 'Deväťdesiatdeväť dní, ktoré otriasli Slovenskom'. *Slovo*, 14, s. 12.
- KEP (1965) 'Orędzie biskupów polskich do ich niemieckich braci w Chrystusowym urzędzie pasterskim,' 18. novembra. http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/kep/orzedzie-niem_18111965.html.
- KMEŤ, N. & MARUŠIAK, J. (eds.). (2003) *Slovensko a režim normalizácie* (Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška).
- Koncepcie zahraniční politiky ČR 2015*. (Praha : MZV ČR).
- Koncepcie zahraniční politiky ČR na léta 2003 – 2006*. (Praha : Vláda ČR).
- KURUCZ, M. (2012). 'Trianon v súčasnej maďarskej politike'. *Evropa Reset*, 29. novembra.
- MARUŠIAK, J. (2003) 'Maďarská menšina v slovenskej politike v rokoch normalizácie'. In: Kmeť, N. & Marušiak, J. (eds.) (2003).
- MARUŠIAK, J. (2004). 'Európska integrácia alebo ignorácia? Nezaujímam slovenských politických strán a politikov o európsku diskusiu.' *Euractiv.sk*, 11. júna. <http://www.euractiv.sk/slovensko-v-ep/analyza/europska-integracia-alebo-ignoracia-nezaujímam-slovenskych-pol#sthash.eFYNoIH6.dpuf>
- MARUŠIAK, J. (2011) 'Slovensko-maďarské vzťahy – kontinuita alebo zmena?' *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2010*, s. 81-104.
- MARUŠIAK, J. & HALÁSZ, I. & GNIAZDOWSKI, M. (2015). *(Dez)integračná sila stredo-európskeho nacionalizmu* (Bratislava : Univerzita Komenského).
- MASLOWSKI, N. (ed.) (2014). *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám* (Praha : Univerzita Karlova v Praze).
- MÄLKSOO, M. (2009) 'The Memory Politics of Becoming European. The East European Subalterns and the Collective Memory of Europe'. *European Journal of International Relations*, 15, 4, s. 653-680.
- MINK, G. (2008) 'Between Reconciliation and the Reactivation of the Past Conflicts in Europe: Rethinking Social Memory Paradigms'. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 44, 3, s. 469 – 490.
- MZV ČR (1997). Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji, 4. júna.
- NYE, J. S. (1990). 'Soft Power'. In: *Foreign Policy*, 80, Autumn, pp. 153 – 171
- NYSSÖNEN (2002). 'History in the first Parliament: The Politics of Memory in Hungary 1990 – 1994'. *Hungarologische Beiträge*, 14, s. 163 – 189.
- PÁSTOR, Z. (2011). *Slováci a Maďari* (Martin : Matica slovenská).

- RABOTNIKOF, N. (2007). 'Memoria y política a 30 años del golpe'. In: Lida, Clara – Crespo, Horacio – Yankelevich, Pablo (comp.) (1976).
- RÁCZ, G. & FORRAI, K. (2009). Visegrád 1335 (Bratislava : International Visegrad Fund).
- RÁCZ, G. (2009). 'The Congress of Visegrád' In: Rácz, G. & Forrai, K. (2009).
- ROSOUX, V. (2015). 'Time and Reconciliation. Dealing with Festering Wounds'. *PIN Points*, 41.
- RUFER, M. (2012). 'Politics of Memory'. In: *Online Dictionary Social and Political Key Terms of the Americas: Politics, Inequalities, and North-South Relations*, Version 1.0 (2012). http://elearning.uni-bielefeld.de/wikifarm/fields/ges_cias/field.php/Main/Unterkapitel162
- SCHÖPFLIN, G. & WOOD, N. (eds.) (1989). *In Search of Central Europe* (Cambridge U.K. : Polity Press)
- SCHÖPFLIN, G. (2002). *Nations, Identity, Power: The New Politics of Europe* (London : Hurst & Co.).
- SCHWARZ, J. (2013a). 'Maďarská otázka v slovenskej spoločnosti,' 2. decembra. http://www.noveslovo.sk/c/Madarska_otazka_v_slovenskej_spolocnosti
- SCHWARZ, J. (2013b). 'Nepoučiteľní,' 20. mája. <http://www.noveslovo.sk/c/Nepoucitelni>
- SMITH, A. (2007). *Nacjonalizm* (Warszawa : Wydawnictwo Sic!).
- STRÁŽAY, T. (2005). 'Nationalist Populism and Foreign Policy: Focus on Slovak-Hungarian Relations', *Slovak Foreign Policy Affairs*, 6, 1, pp. 47 – 59.
- STRÁŽAY, T. (2013). 'Dve dekády slovensko-maďarských vzťahov: hľadanie nového začiatku', *Zahraničná politika*, 19. september. <http://zahranicnapolitika.dennikn.sk/dve-dekady-slovensko-madarskych-vztahov-hladanie-noveho-zaciatku/>
- SURJÁN, L. (2013). 'Priateľské slová Štefanovi Hríbovi', *Týždeň*, 21, 20. mája.
- ŠIMEČKA, M. (1989). 'Mezi Prahou a Bratislavou', *Lidové noviny*, 2, 12, december 1989, s. 3.
- ŠUBRT, J. & MASLOWSKI, N. & LEHMANN, Š. (2014). 'Soudobé teorie sociální paměti'. In: Maslowski, N. (ed.) (2014).
- ŠUTAJ, Š. (2014). 'Slovensko–maďarské historické paralely a konflikty (národné dejiny v stredoeurópskom kontexte) alebo o písaní spoločných slovensko-maďarských textov.' *Korridor*, 1, 2, 9 – 18.
- ŠUTAJOVÁ, J. (2012). 'Problematika neslovanských menšín v ČSR po druhej svetovej vojne v slovenskej politike po roku 1989'. *Sociálne a politické analýzy*, 6, 1, s. 17 – 47.
- TK KBS (2006). 'Biskupi Slovenska a Maďarska: Odpúšťame a prosíme o odpustenie!'. 29. júna. <https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20060629013>
- VISEGRAD DECLARATION (1991). *Declaration on Cooperation between the Czech and Slovak Federal Republic, the Republic of Poland and the Republic of Hungary in Striving for European Integration*. Visegrad Group, <http://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412>
- VYHLÁSENIE (2011). *Vyhlásenie Historického ústavu SAV k osobe Jánosa Eszterházyho*, 15. marca. <http://www.history.sav.sk/esterhazy.htm>
- VILLENAVE, S. (2014). 'Memories and reconciliation in Former Yugoslavia'. *Conjuntura Global*, Vol.3, n.1, jan./mar., 2014, p. 43 – 55.
- WEISS, P. (2009). *Národný záujem a zodpovednosť v slovenskej zahraničnej politike*. (Bratislava : Kalligram).
- ŽATKULIAK, J. et al. (1999). *November 1989 a Slovensko. Chronológia a dokumenty 1985-1990* (Bratislava : Nadácia Milana Šimečku).